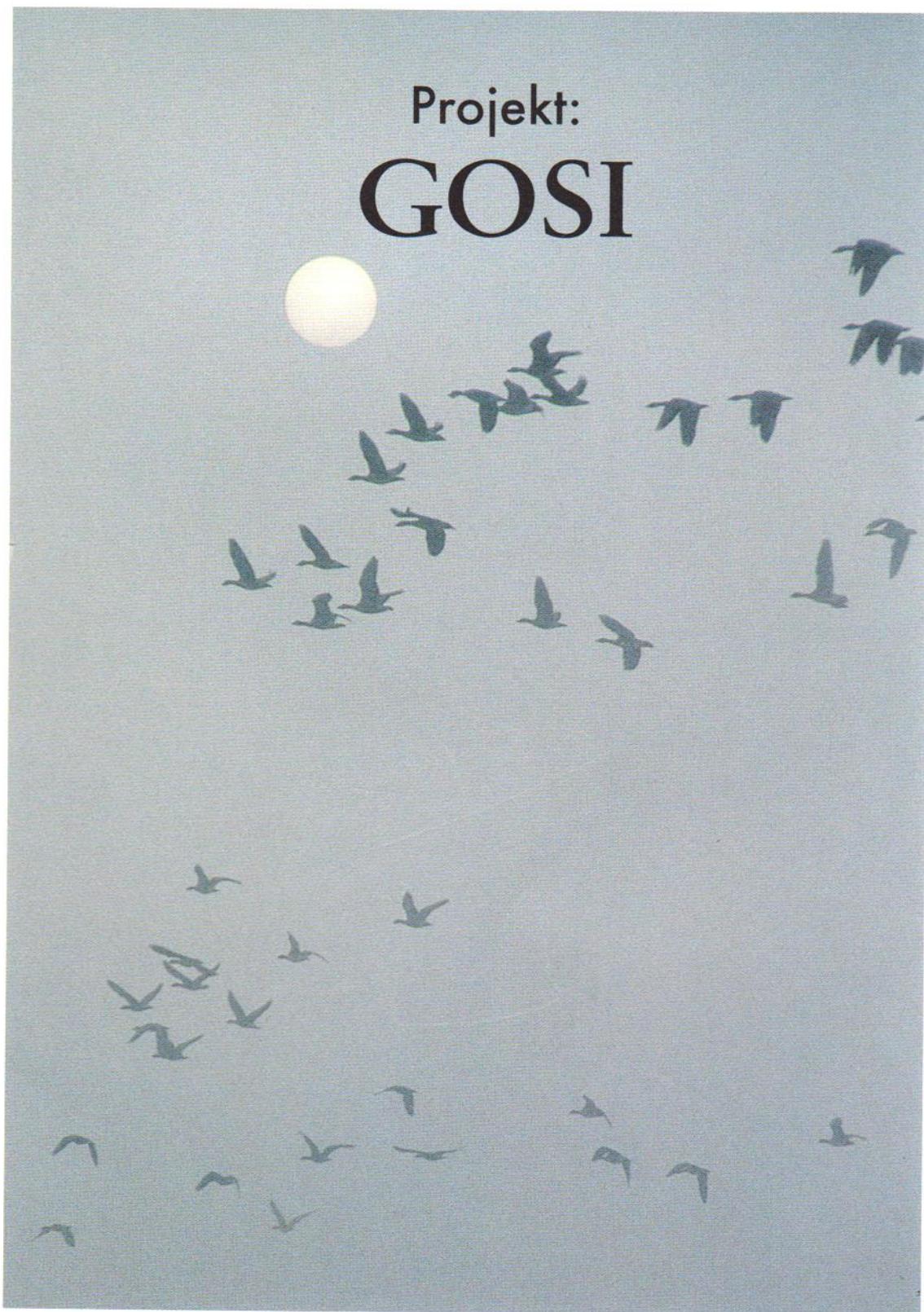

Projekt:
GOSI

*Društvo za opazovanje in
proučevanje ptic Slovenije*

Njivska gos

Karel Wothe / LOOK

Beločela gos

OSEBNA IZKAZNICA

Splošno: Izraz gosi uporabljamo za več kot 20 vrst po vsem svetu razširjenih vodnih ptic. Delimo jih na štiri robove. V Evropi se pojavljajo t.i. »prave« gosi; to so vrste, ki jih na prvi pogled vsakdo označi preprosto za gosi. Sem sodita robova *Anser* (sivo-rjave gosi) in *Branta* (črno-bele gosi). Prve pogovorno imenujemo »poljske«, druge pa »morske« gosi.

Opis: Razen duplinske gosi, ki je omejena predvsem na obalo, se v Sloveniji redno pojavljajo in prezimujejo njivska gos *Anser fabalis*, beločela gos *A. albifrons* in siva gos *A. anser*. Kot t.i. sivo-rjave gosi so brez izrazitih kontrastov v obarvanosti perja. V letu jih spoznamo po nezamenljivem gosjem oglašanju in značilni silueti; beločela gos ima trebuh črno prečno progast. Omenjene tri vrste nemara na kratko najbolje orisujejo njihova slovenska imena.

Teža in velikost: njivska 2-3,4 kg, beločela 1,5-3,2 kg in siva 2,5-4 kg; manjše od laboda grbca in večje od rac.

Življenjski prostor: Njivske in beločelete gosi, ki prezimujejo pri nas, priletijo iz arktične tundre in z gozdom neporaščenih delov tajge iz severovzhodne Evrope in zahodne Sibirije. Sive gosi pripadajo panonski in baltski populaciji gnezdk. Pri nas se zadržujejo v nižinah s prostranimi in neposeljenimi površinami (travniki, pašniki, plevnate njive z ostanki poljščin ipd.), kjer je človekov vpliv majhen. Vse tri vrste, posebej pa beločela gos, so prehrambno vezane na travnate površine.

Gnezdo: V Sloveniji ne gnezdi nobena vrsta gosi.

Način življenja: Partnerja ponavadi ostaneta vse življenje skupaj; mladiči ostanejo s starši do prihodnje pomlad. Zunaj gnezditvenega obdobja so še posebej družabne. Na skupinskih prenočiščih se zbirajo v jate, ki štejejo tudi več deset tisoč osebkov. Odločilnega pomena za redno pojavljanje na nekem območju so varna vodna prenočišča in primerna pašna območja v njihovi okolici. V Sloveniji jih videvamo v hladni polovici leta.

Ogroženost: lov, divje rekreativne dejavnosti (zlasti na vodi), vodarski posegi in intenzivno kmetijstvo; zaradi spremicanja travnikov in pašnikov v njive in izsuševanj mokrišč jim primanjkuje hrane.

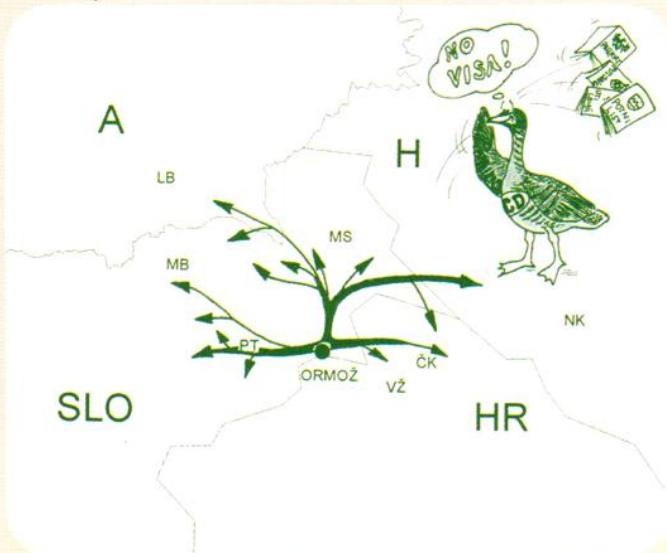
Varstvo: Prenehanje preganjanja (lov, rekreativne dejavnosti) in ohranjanje travnišč.

Svetovne popotnice

Ob koncu poletja in v jeseni se vsako leto odpravi v Afriko okroglo 5 milijard evropskih selivk; na vsem svetu pa kar osupljivih 50 milijard ptic. Ali drugače: v času jesenske selitve nas v Sloveniji na razdalji enega kilometra preleti milijon ptic. Sem pa sploh niso všete vodne ptice. Mnoge med njimi čez zimo ostanejo v Evropi. Povsem jasno pa je, da ptice danes ne potrebujejo zaščite samo tam, kjer gnezdi, temveč tudi tam, kjer se v času selitve ustavlajo in prezimujejo. To velja zlasti za gosi, ki zunaj svojih gnezditvenih območij ponavadi prebijejo kar tri četrtine leta.

Na poti v prezimovalna in gnezditvena območja se gosi selijo v skupnostih, ki štejejo tisoče ali celo več deset tisoč osebkov. Selitev poteka na poseben način: gosi za svojo pot po Evropi uporabljajo stalne selitvene koridorje. Eden takšnih mednarodno pomembnih gosijih koridorjev poteka tudi prek Slovenije. Še zlasti sive gosi ga uporabljajo med selitvijo iz Sredozemlja v Panonsko nižino in naprej proti SV Evropi. Gosi, ki se dvignejo iz severnih italijanskih nižin, preletijo Slovenijo v nekaj urah. Prva postaja in pomembno mednarodno vozlišče je Podravje z Ormoškim jezerom. V drugi polovici januarja pa vse do začetka marca je valove gosi mogoče posebej dobro videti s ptujskega grajskega griča - veličastni naravni prizor, ki nam kaže, kako majhna je stara celina! Če gosi na selitvi zaloti slabo vreme, npr. sneženje, so se prisiljene ustaviti. Takrat jih na črti Postojna - Prekmurje videvamo v vseh naših ravninskih območjih.

Glavne znane poti njivskih in beločelih gosi na pašna območja med novembrom in marcem

Ormoško jezero - edino slovensko prenočišče gosi

Minili so časi, ko se je na tisoče gosi zadrževalo v Sečoveljskih solinah. Tu se danes bohoti letališče, divje rekreativne dejavnosti v sicer zavarovanem območju pa v krajino vnašajo nemir. Danes je edino prezimovališče in prenočišče gosi v naši državi med Slovenijo in Hrvaško teritorialno razdeljeno Ormoško jezero. Na tem enkratnem prenočišču gosi v Sloveniji se običajno zbere okoli 1000-2500, izjemoma celo do 5000 teh družabnih ptic; najštevilnejše med njimi so njivske, manj beločele in sive gosi. K nam priletijo že oktobra, glavnina novembra, odletijo pa ob koncu februarja ali v prvih dnevih marca. Tradicija skupinskega prenočevanja gosi na reki Dravi je stara že desetletja, morebiti celo stoletja. Nekoč so ptice lahko prenočevale na otokih Drave. Danes običajno priletijo na jezero v rani noči, odletijo pa ob sončnem vzhodu.

Med jutranjim letom proti pašnim območjem se glavnina gosi vse bolj drobi. Vedno več posameznih skupin se usmeri na izbrane predele, kjer se čez dan pasejo in tudi počivajo. V idealnem primeru in ob razpršenih virih prehrane tako mrežno pokrijejo SV Slovenijo in mejna območja avstrijske Štajerske, Madžarske in Medžimurja na Hrvaškem. Če jih na paši zaloti obilno sneženje, se v spalni drži pustijo celo zasnežiti. Takrat lahko nekaj dni bolj ali manj aktivne ostanejo na istem kraju. Prehranjevalne navade gosi so lokalno dokaj različne: lahko se prehranjujejo izključno na travnikih, lahko na nepreoranih njivah z obilo pleveli, lahko pa tudi z ostanki poljščin, ki so ostale na njivah. Vsako jutro letijo tudi več kot 70 kilometrov daleč na pašna območja. Ozemlje, ki ga pokriva ormoška prenočevalna skupnost, je veliko vsaj 3500 kvadratnih kilometrov. Tako vsak večer gosi prinesejo v Ormož najnovejša sporočila kar iz štirih držav - enkraten primer v vsej Evropi!

Lov na gosi - preostanek 19. stoletja

Članom DOPPS se je na zadnjem pogovoru s predstavniki države ob koncu leta 1992 po letih napornih prizadevanj posrečil zgodovinski met: iz liste lovnih vrst so bile črtane občutljive in redke vrste, kot so veliki kljunač, rušivec, njivska gos ipd. Slovenija je kmalu zatem sprejela Uredbo o zavarovanju ogroženih živalskih vrst (1993). Tako je bil naposled le prepovedan lov na številne redke in ogrožene vrste ptic, tudi lov na gosi. Kmalu zatem smo bili imenovani za kulturni evropski narod - priznanje, ki sta ga bili

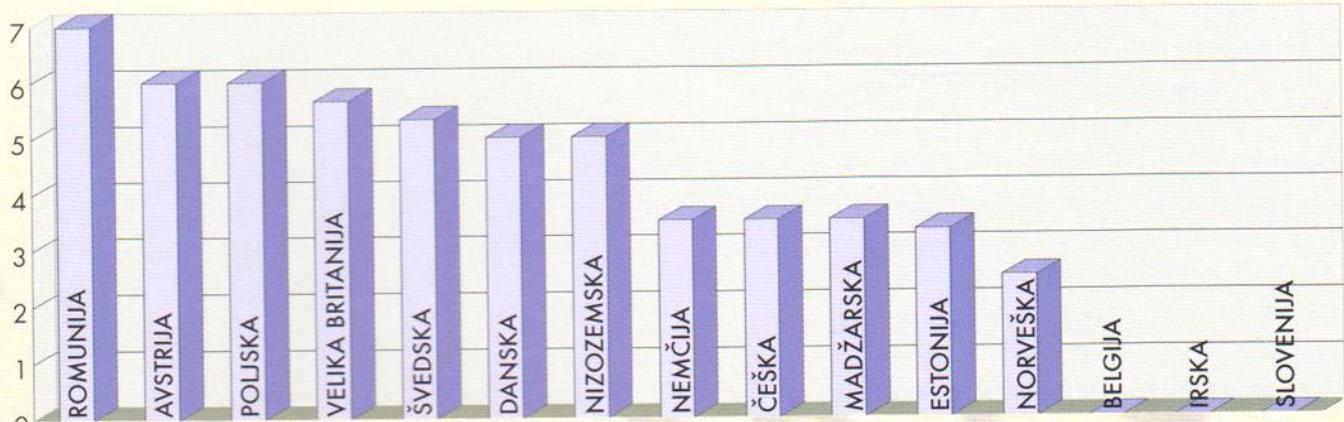
Siva gos: »Lov na gosi je kulturna sramota!«

Karel Wothe / LOOK

zaradi sodobne zakonodaje na stari celini deležni le še Irska in Belgija. Z novo Uredbo je bil tudi na Ormoškem jezeru prepovedan lov, ki je povzročal drobljenje in zmanjšanje prezimujočih jat gosi, neposredno smrtnost, povečanje razdalje bega, spremenjeno socialno in vrstno sestavo gosi ter drugih vodnih ptic, vidno številčno nazadovanje ipd. Vzporedno so smel korak napravili tudi ormoški lovci: prenehali so loviti vodne ptice na jezeru in pričeli dosledno uveljavljati določila Uredbe. Moten dnevni ritem, velike razdalje med prehranjevališčem in prenočiščem, obremenitev voda s svincem in do 12-krat večja poraba energije zaradi bega preplašenih ptic v težkih zimskih razmerah, vse to je na slovenski strani jezera postalo preteklost. Velik naravovarstven uspeh! Takšnega mnenja so tudi gosi.

Navkljub naštetemu pa se razmere na Ormoškem jezeru do zime 1997/98 niso bistveno spremenile: skupine italijanskih lovcev, specializirane na lov vodnih ptic, so na načine, ki jih prepovedujejo prav vse konvencije, skoraj povzročile socialni zlom prezimujoče gosje populacije. Na jezero so vdirali z motornimi čolni s hrvaškega brega in neusmiljeno pobijali vodne ptice. V omenjeni zimi so to početje ustavili šele protesti slovenskih in hrvaških ornitologov in naravovarstvenikov, okrepljeni s podporo mednarodnih organizacij: število preplašenih in zdesetkanih jat gosi se je po desetletju iz nekaj sto ponovno dvignilo na jato s 3000 osebk! Ta enoletni uspeh vliva upanje, da bo v prihodnosti s pozitivnim sodelovanjem na obeh strani meje Ormoškega jezera moč preseči ekološko nesprejemljive in egoistične užitke peščice oseb. V očitnem nasprotju s prvimi uspehi pa je najnovejša pobuda Lovske zveze Slovenije, vložena na Ustavno sodišče RS. Z njo bi pravno izničili Uredbo, zaradi katere smo bili proglašeni za kulturni evropski narod. Pri nas naj bi namreč ponovno pričeli loviti najbolj redke in ogrožene vrste. Tudi gosi. Gre seveda za zgodovinski anahronizem in strel v 19. stoletje. Spoštovane naravovarstvenice in naravovarstveniki: gosi še vedno potrebujejo vašo pomoč!

Dolžina lovnega časa na gosi v Evropi v mesecih / leto* (Vir: EURONATUR 1994 po IWBR)

* podan je najdaljši čas lova na najmanj eno vrsto

Svinec je strupena kovina, ki negativno vpliva na presnovo, razvoj, sposobnost razmnoževanja in preživetveni delež živih organizmov. V zadnjih letih je bilo storjenega marsikaj, da bi zmanjšali in povsem preprečili nevarnosti zaradi svinka in njegovih spojin v številnih izdelkih, npr. barvah, ceveh, pokrovih, posodah. Danes še svinčniki nosijo samo ime po svincu in neosvinčeni bencin je že zdavnaj na svetovnem pohodu. Civilizacijskemu napredku pa se je žal povsem izognila uporaba svinčenih šiber. Za odstrel ene same gosi je v povprečju potrebnih do 30 strelov. Lovski naboj vsebuje tudi več kot 220 svinčenih zrn (teža 35 g). Tako je na območjih intenzivnega lova na vodne ptice mogoče najti do 4 milijone svinčenih zrn na hektar. Svinec korodira zelo počasi in strup ostane aktiven v okolju še desetletja. Na osnovi raziskav (npr. na Danskem) je zaradi lova »osvinčenih« kar 62% vseh odraslih in 28% vseh prvoletnih (komaj 6 mesecev starih!) gosi. Ptice, ki niso smrtno ranjene, nosijo šibre v telesu vse življenje. Ponavadi še leta trpijo in kasneje v mukah poginejo. Posredno so svinčena zrna vzrok za kronične in akutne zastrupitve velikega števila različnih vrst vodnih ptic, ki se prehranjujejo na dnu stopečih in tekočih voda; zaradi posebnega načina prebave ptice zaužijejo svinčena zrna kot kamenčke, ki pomagajo drobiti hrano v njihovem želodcu.

Civilizacijski naprek pa terja tudi uporaba svinčenih uteži pri športnem ribolovu: številne potrgane in posredno ali neposredno zaužite svinčene uteži so vzrok zastrupitvam, ki povzročajo slabokrvnost in celo raka, tako pri pticah kot ljudeh. Uporabo svinčenih uteži je treba nemudoma prepovedati!

Slovenci in Hrvati enotno za varstvo gosil

Ornitologi in naravovarstveniki z obeh strani meje smo si enotni: lov na gosi je slab vzor. Licensersko je očitati Italijanom, Egipčanom in Maltežanom, da pobijajo in zasledujejo naše ptice, ko pa s severno-evropskimi in sibirskimi gosti ravnamo enako. Evropska unija, številni politiki in državljanji v naštetih državah se trudijo civilizirati krute oblike lova v Sredozemlju. Tudi zato sta lov in vznemirjanje gosi s čolni na Ormoškem jezeru nerazumljivo in nesprejemljivo početje. Tega mnenja so slovenska in hrvaška javnost, Hrvaska akademija znanosti in umetnosti, slovensko in hrvaško ministrstvo za okolje in prostor, obe državni službi za varstvo narave, nevladne naravovarstvene organizacije in številni posamezniki na obeh straneh meje. Gosi - starogrški sinonim ljubezni - so tako simbolično že postale temelj dobrega medosedskega sodelovanja v prihodnosti.

Nehumano početje lovcev iz južnih delov Evropske unije je treba nemudoma preprečiti!

Ubita njivska gos na Ormoškem jezeru v zimi 1995/96

Gosji turizem

Pomemben pogoj za sprostitev ljudi je mir v pokrajini. Ta prispeva k neposrednemu stiku z naravo in je pomemben del naravnega doživetja. Le redko kje se je ohranil neposeljen in z infrastrukturo neonesnažen prostor kot ravno vzdolž Ormoškega jezera. Povrhу še z več tisoč vodnimi pticami. To cenijo mnogi sprostitev željni ljudje, ki obiskujejo jezero. Edina večja nevarnost je trenutno nemir, ki ga povzroča nekaj posameznikov z motornimi čolni. Ker pa je že danes slovenska polovica jezera zavarovana kot naravni rezervat, je treba nujno preprečiti takšno izrabo območja na obeh straneh meje. To bi imelo pozitiven vpliv na razvoj turizma, prijaznega do narave. Privlačnost območja bo gotovo večja, če se bo obiskovalcu kazalo v prijetni in mirni podobi. Odveč je pripomniti, da Ormož z okolico kulinarično slovi po izvrstnih vinih in hrani. Primerna vključitev naravnih posebnosti in zanimivosti, npr. opazovanja gosi, bi v turistično ponudbo kraja prinesla potrebno popestritev; nedvomno bi kmalu postala razpoznavni adul območja. Tako je treba nujno razviti in uresničiti koncept naravovarstvenega predeljevanja območja na obeh strani meje. V nedotakljivem območju, kot je Ormoško jezero, je treba odpraviti tudi najmanjše vire vznemirjanja.

Potrebeni ukrepi

- Na vodni ploskvi Ormoškega jezera je treba uveljaviti celoletno prepoved uporabe vseh vrst plovil; trenutni največji problem na jezeru je ilegalno prehajanje posameznikov s čolni prek meje. Prenehati je treba z ribolovom iz čolnov, ki pticam blokirajo vodno ploskev.
- Treba je trajno preprečiti dostop tujim lovcev na jezero; ti z nelovskim vedenjem že leta sistematično uničujejo evropsko pomembno ornitološko območje (IBA) in kvarijo dobre medsoseodske odnose.
- Zaradi številčnega naraščanja obiskovalcev Ormoškega jezera je treba ob jezeru na obeh strani meje razviti sistem usmerjanja in informiranja (npr. informativne table, sprehajalna pot, opazovalnica); le če smo obveščeni, se lahko vedemo naravi prijazno.
- Naravoslovni turizem je treba integrirati v načrte razvoja na obeh straneh meje; ta lahko postane pomemben dejavnik nadaljnjega uspešnega regionalnega razvoja in v prihodnosti zagotovi nova delovna mesta.
- Občina Ormož in Županija Varaždinska naj aktivno vplivata na razmere, ki bodo v prid ohranitvi gosi in

narave ter pospešita reševanje skupnih naravovarstvenih problemov vzdolž meje.

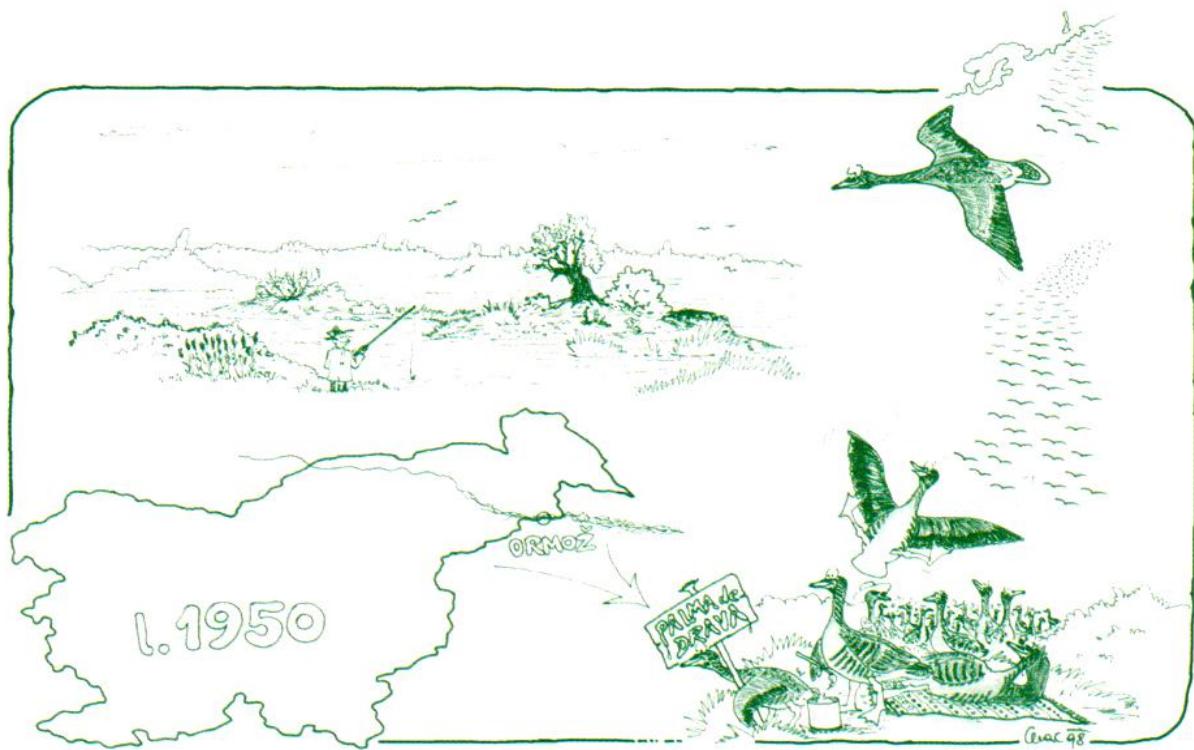
- Za zgoraj navedeno je treba v duhu dobrega sosedskega sodelovanja doseči medvladni dogovor o trajni zaščiti in sodelovanju na območju Ormoškega jezera in njegove bližnje okolice (npr. zaščita mejnega dela reke Drave; vključitev v mednarodni biosferski rezervat Drava-Mura).

Kako opazujemo gosi:

- Za obisk Ormoškega jezera uporabimo javni prevoz (neposredna bližina železniške in avtobusne postaje!), avto pustimo na parkirišču za železniško postajo.
- Ker zgodaj zjutraj gosi večkrat počivajo na peščeni plitvini na začetku jezera, jih je moč dobro videti celo s prostim očesom. Priporočamo, da se k jezeru odpravite po ozki asfaltni cesti ob železniški progi, prečkate mostiček ter se povzpnete na ornitološko opazovalnico; če boste krenili po nasipu, bodo gosi in druge vodne ptice na zožitvi jezera odletele.
- Vožnja z motorji, kolesi ipd. po kroni nasipa je smrtno nevarna. Ptice na hitro premikajoče se objekte reagirajo z begom; skoraj povsem brez strahu pa so, če se po nasipu mirno sprehajamo.
- Ptice ne zasledujemo; da bi določili vrsto, spol ipd., ptic zaradi našega neznanja ne silimo v beg. Priskrbimo si boljšo optično opremo (npr. teleskop) in primerno literaturo!
- Prvo soboto v decembru in februarju je na Ormoškem jezeru v okviru javnega dela DOPPS organizirano brezplačno vodstvo (ne za organizirane skupine!). Zbor je ob 7.00 uri na železniški postaji v Ormožu. Če dežuje ali sneži, vodstvo odpade.

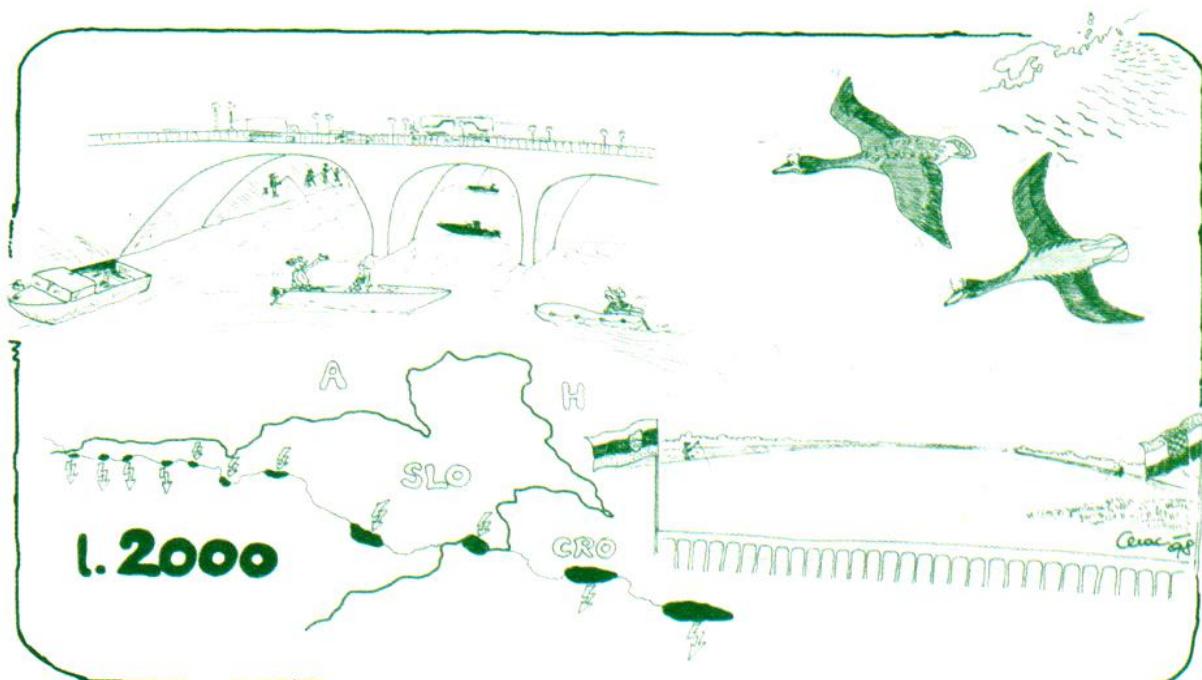
Literatura:

- EURONATUR (1994): Kulturnationen sind gänsejagdfreie Zonen. Zeitschrift der SEN / EURONATUR, Heft 4/94.
- CRAMP, S. & K.E.L. SIMMONS (1977): Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic, Vol 1., Ostriches to Ducks. Oxford University Press, Oxford, London, New York.
- CURRY-LINDHAL, K. (1982): Das grosse Buch vom Vogelzug. Parey, Berlin & Hamburg.
- BAUER, K. M. & U. N. GLUTZ VON BLOTZHEIM (1990): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band. 2 (Teil 1.), Anseriformes. AULA-Verlag, Wiesbaden.
- RUTSCHKE, E. (1997): Wildgänse: Lebensweise-Schutz-Nutzung. Parey, Berlin.
- THIELCKE, G. (1994): Gänsejagd - ein Relikt aus dem 19. Jahrhundert. Euronatur Hintergrund; Informationen der Stiftung Europäisches Naturerbe zum Umweltsituation der EU. Radolfzell.

Mednarodna odgovornost

Naša država ima zaradi svojega posebnega geografskega položaja veliko odgovornost pri mednarodnem varstvu gosi, drugih vodnih ptic in selivk nasploh. V Sloveniji gosi že nekaj let varuje pozitivno naravnana zakonodaja. Tako Slovenija kot naše sosedje so vključene v sporazum za varstvo afriško - evrazijskih močvirskih ptic selivk (AEWA), Ramsarsko konvencijo in konvencijo o varstvu selitvenih vrst prosto živečih živali (Bonnska konvencija). K varovanju gosi in območij, kakršno je Ormoško jezero, nas zaradi njihove pestrosti zavezuje tudi Konvencija o biotski raznovrstnosti (Rio). Posebej velja opozoriti, da je reka Drava z Ormoškim jezerom na seznamu ornitološko pomembnih lokalitet (IBA), zasidranih v Smernicah za varstvo ptic EU (79/4097EEC). Ker so te lokalitete temelj za varstvo narave v Evropski uniji, naj za Slovenijo in Hrvaško velja, da na poti v evropske integracije spoštujejo tudi njene norme: države članice Evropske unije so dolžne ta območja zavarovati. Hkrati so tudi dobra podlaga (objektivni številčni kriteriji!) za varstvo narave v državah v procesu pridruževanja, ker dobro pojasnjujejo njihov mednarodni pomen. Seleče se vrste ptic pač ne poznajo nacionalnih meja!

Project: Geese

Lake Ormož (NE Slovenia; Drava river, IBA No. SI-010) is territorially divided between Slovenia and Croatia and has been for a number of years known as the only roost site and winter quarters in our country of three different species of geese: Bean Goose *Anser fabalis*, White-fronted Goose *A. albifrons* and Greylag Goose *A. anser*. There are up to 5,000 individuals present. During wintering these geese feed in the area covering at least 3,500 km², and reaching into no less than four countries: NE Slovenia, Croatian Medžimurje and the frontier regions of Austrian Styria and Hungary Slovène, Croatian and international public, however, has been for some years agitated by hunting taking place on the lake in utter opposition to all known international conventions, namely by hunters from southern parts of the European Union who have staged some true massacres of aquatic birds, including geese, while invading the Slovène part of the lake. This negative role has been recently assumed also by Slovene anglers who have taken to motorised forms of evening and night angling. Thus the number of geese has been rapidly decreasing in the last few years. This explicitly localised problem which, however, has for years been disturbing otherwise good mutual relations along this part of the border, has been a few times broached at the highest political level but never solved. This is why the fight and the campaign by the DOPPS - BirdLife Slovenia against this inhumane or rather barbarous hunting still continue.

A solution for a lasting protection of geese, other aquatic birds and conservationist zonation of the area of Lake Ormož seems evident: the local community and its representatives who until now have not taken part in the attempts to solve this problem should in future do everything, with as active participation as possible, to change the conditions in such a way that they would finally be in favour of geese, nature and good mutual relations among the people on both sides of the border. And with suitable exchange of information and guidance of the local community this can certainly be achieved. The aim of the project is to inform, through a suitable leaflet, the broader local communities along the border (particularly in the Municipal Councils of Ormož /SLO and Varaždin/HR) with the problem; with a positive approach the protection of geese should for both sides be, in future, a sort of foundation stone and an instrument for providing a way to solve the common problems (e.g. a bilateral protection of the Drava river in the form of a landscape park and its integration into the planned international Drava-Mura Biosphere Reserve). The aim of the project is also to sensitise the local population and to activate local social energy for an active joint decision-making in nature conservation. And this can be an important factor in further development of the region on both sides of the border.

Informacije: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS), p.p. 2395, 1001 Ljubljana,
tel./faks (061) 133 95 16, mobil 0609 625210, **Vodja projekta:** Damijan Denac, tel. (062) 106532,

Koncept in besedilo: Borut Štumberger, Strokovni pregled: D. Denac, dr. Peter Legiša, mag. Franc Janžekovič, Lektura,
prevod povzetka: Henrik Ciglič, **Slike:** Karel Wothe / LOOK, D. Denac in B. Štumberger / DOPPS,
Skice: Marjan Vaupotič, **Izvedba:** Dušan Šuštaršič, **DTP:** Primož Karba, KGB ZOD

Projekt Gosi© sodi v sklop Programa varstva redkih in ogroženih ptic v Sloveniji©, ki ga uresničuje DOPPS.

Izvedbo projekta so omogočili : Občina Ormož, Regionalni center za okolje
za srednjo in vzhodno Evropo (REC) in Uprava RS za varstvo narave (MOP).

**Če najdete pašno območje, kjer se zadržuje več kot 100 gosi, nemudoma pokličite
mobil 0609 625210 ali vodjo projekta.**

V Sloveniji je DOPPS partner

Glavni pokrovitelj DOPPS

Prirodoslovni muzej Slovenije
Slovene Museum of Natural History

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 415-424/98 z dne 26. 03. 1998 šteje zloženka med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov na osnovi tarifne št. 3 davka od prometa proizvodov in storitev.